

DOI 10.51558/2490-3647.2026.11.1.1121

UDK 364.65:364.046

Primljeno: 30. 03. 2026.

Izvorni naučni rad

Original scientific paper

Andrea Puhalić, Andrea Rakanović Radonjić

MOGUĆNOSTI UNAPREĐENJA I RAZVOJA SISTEMA OBUKE ZA HRANITELJSTVO U REPUBLICI SRPSKOJ – KOMPARATIVNA ANALIZA PROGRAMA OBUKE SA ZEMLJAMA OKRUŽENJA¹

Programi obuke za hraniteljstvo predstavljaju integralni dio postupka sticanja statusa hraniteljske porodice i važnu kariku u obezbjeđivanju kvalitetnog sprovođenja hraniteljske zaštite. U radu je predstavljena komparativna analiza tri programa obuke za hraniteljstvom zemlji i regionu (Pravilnik o hraniteljstvu Republike Srpske, Pravilnik o hraniteljstvu u Republici Srbije i Pravilnik o udomiteljstvu Republike Hrvatske). Fokus je stavljen na utvrđivanje obilježja postojećeg Programa obuke za hraniteljstvo u Republici Srpskoj u odnosu na pravilnike iz susjedne dvije zemlje i međunarodne standarde i smjernice, sa ciljem utvrđivanja elemenata programa u kojima je moguće unapređenje. Teorijska osnova istraživanja je teorija osjećajnog vezivanja ili privrženosti. Rezultati pokazuju da se prostori za unapređenje mogu utvrditi u odnosu na: dužinu trajanja programa, kontinuitet edukacije i supervizijske podrške, učesnike u programu, pripremu voditelja obuke, sistem evidencije. Na osnovu prikazanih nalaza definisane su sljedeće preporuke: uvođenje kontinuirane edukacije i obavezne supervizije za hranitelje, proširenje obuke na cijelu hraniteljsku porodicu, posebnu pripremu edukatora, uspostavljanje mjerljivih ishoda po tematskim cjelinama, osavremenjavanje procesa evidencije i praćenja.

Ključne riječi: hraniteljstvo; program obuke; edukacija; suvremeni pristupi i modeli; osjećajno vezivanje

¹ Ovo istraživanje je sprovedeno u maju 2024. godine kao dio projekta *Implementacija supervizije u sistemu socijalne i dječije zaštite Republike Srpske kroz razvoj supervizijske edukacije i prakse*, koji se realizuje u partnerstvu Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske i Asocijacije supervizora u Bosni i Hercegovini, a koje je finansirano od strane UNICEF-a BiH.

1. UVOD

Djeca koja ulaze u sistem hraniteljske zaštite gotovo redovno nose teška iskustva traume, zlostavljanja ili zanemarivanja. Dosadašnja istraživanja konzistentno pokazuju da djeca zbrinuta u hraniteljsku zaštitu ispoljavaju širok raspon bihevioralnih, razvojnih, socijalnih i obrazovnih poteškoća (Farmer et al. 2001; Clausen et al. 1998, prema Dorsey et al. 2008). Suočeni s takvim izazovima hranitelji ne mogu računati samo na intuiciju, dobru namjeru ili roditeljsko iskustvo, već moraju biti sistematski i sveobuhvatno osposobljeni i podržani za ovu zahtjevnu ulogu.

Profesionalna priprema i kontinuirana stručna podrška hraniteljima, preporučene su međunarodnim dokumentima, uključujući Konvenciju o pravima djeteta (1989) i Smjernice za alternativnu brigu o djeci (2010), usvojene u Ujedinjenim nacijama, a koje naglašavaju obavezu država da obezbijede adekvatnu obuku, procjenu i stalnu podršku osobama koje pružaju alternativnu porodičnu brigu. Slični standardi promovisani su i kroz međunarodne smjernice organizacije International Foster Care Organisation (IFCO). U njima se posebno ističe značaj strukturisane inicijalne obuke, kontinuiranog stručnog usavršavanja i profesionalne podrške hraniteljima. Ovakvi zahtjevi dio su i normativnog okvira zakonodavstvima Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, pri čemu se posebno naglašava da je obuka hranitelja ne samo pravo nego i zakonska obaveza.

U Republici Srpskoj hraniteljstvo predstavlja oblik zaštite koji se ostvaruje u okviru sistema socijalne zaštite. Pravni okvir koji reguliše ovu oblast sadržan je u Zakonu o socijalnoj zaštiti Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske br. 32/12, 90/16, 94/19, 42/20 i 36/22) i Pravilniku o hraniteljstvu (Službeni glasnik Republike Srpske br. 27/14), kojima su definisani postupci i uslovi za ostvarivanje prava na zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu, kao i procedura sticanja statusa hraniteljske porodice. Ovaj postupak obuhvata procjenu ispunjenosti propisanih uslova, ali i obavezno pohađanje programa obuke za hraniteljstvo. Takođe, normativni okvir predviđa edukaciju socijalnih i drugih stručnih radnika koji se profesionalno bave hraniteljstvom u sistemu socijalne zaštite.

Cilj ovog rada je analizirati osnovne elemente sistema obuke za hraniteljstvo u RS, u odnosu na sistem obuke u Srbiji i Hrvatskoj, sa jedne, kao i u odnosu na međunarodne standard, sa druge strane. Namjera je bila da se obuhvate sistemi obuke za hraniteljstvo koji se odnose na isti ili sličan nivo opštosti društvenog uređenja na koje se odnose. Hraniteljstvo u BiH uređeno je kroz oblast socijalne zaštite koja se nalazi u nadležnosti entiteta (Republika Srpska) i kantona (Federacija BiH), odnosno

ne postoji sistem obuke za hraniteljstvo na nivou države BiH koji bi se mogao komparirati sa sistemima u susjednim državama. Najopštiji društveni nivo na kojem postoji program obuke za hraniteljstvo u BiH jeste nivo entiteta Republike Srpske. U Federaciji BiH socijalna zaštita je uređena na nivou 11 različitih kantona. Polazeći od navedene intencije da se kompariraju programi na što sličnijim nivoima opštosti društvenih uređenja na koje se odnose, predmet ove komparativne analize je program obuke u Republici Srpskoj.

2. TEORIJSKE OSNOVE HRANITELJSTVA ZA DJECU

2.1. Definisanje hraniteljstva i programa obuke za hraniteljstvo

U stručnoj i naučnoj literaturi hraniteljstvo se definiše na različite načine. Pojedini autori ga opisuju kao porodični smještaj koji predstavlja human društveni odgovor putem kojeg se djeci koja ne mogu živjeti sa biološkim roditeljima obezbjeđuju njega, zaštita, vaspitanje, obrazovanje i uslovi za pravilan razvoj (Jugović, Pejaković, Stevanović 2013). Prema Grujić (2017), hraniteljstvo je usluga socijalne zaštite namijenjena djeci kojoj je potreban smještaj, privremenog karaktera, uz istovremeno pružanje podrške biološkoj porodici radi prevazilaženja kriznih situacija i jačanja roditeljskih kapaciteta. Jugović (2020) hraniteljstvo definiše kao oblik alternativnog porodičnog zbrinjavanja u kojem nadležni organ smješta dijete u porodicu koja nije biološki povezana s njim, ali je prethodno izabrana, osposobljena i pod stalnim nadzorom tokom trajanja hraniteljstva. Ovakav pristup posebno naglašava značaj kompetencija i pripremljenosti hranitelja.

Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske prepoznaje zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu kao jedno od prava u sistemu socijalne zaštite i definiše ga isključivo u takvom pojmovnom određenju. Zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu je oblik zbrinjavanja korisnika u porodicu koja mu obezbjeđuje zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, koja brine o ličnosti korisnika i pomaže mu u ostvarivanju njegovih prava i izvršavanju obaveza (Član 42, stav 1).

U Zakonu o socijalnoj zaštiti Republike Srbije (Službeni glasnik Republike Srbije, 24/11) takođe ne postoji član kojim se precizno definiše hraniteljstvo, već se prepoznaje kao jedan od oblika usluga smještaja (Član 40, stav 5), u okviru grupe usluga porodičnog smještaja (član 47, Stav 1). Specifičnije je definisano u Pravilniku o hraniteljstvu („Službeni glasnik RS“, broj 66/22), kroz određenje svrhe i ciljeva hraniteljstva. Svrha hraniteljstva je da se djeci bez roditeljskog staranja, djeci pod

roditeljskim staranjem i mladim osobama, u skladu sa njihovim najboljim interesom obezbijede njega, zaštita, vaspitanje, obrazovanje i uslovi za optimalan razvoj u porodičnom okruženju, a u cilju povratka u biološku porodicu, osposobljavanja za samostalan život i rad ili promjene mjere zaštite (Član 3).

Republika Hrvatska hraniteljstvo normativno posebno reguliše Zakonom o udomiteljstvu („Narodne novine“ broj 115/2018, 18/2022), prema kojem je „udomiteljstvo oblik skrbi izvan vlastite obitelji kojom se djetetu ili odrasloj osobi osigurava smještaj i skrb u udomiteljskoj obitelji” (član 2 Zakona). U skladu sa ovim Zakonom, cilj hraniteljstva je osigurati djetetu ili odrasloj osobi primjerenu brigu i podršku u podsticajnom i pozitivnom porodičnom okruženju, uvažavajući njegove individualne potrebe, uz osiguravanje očuvanja i razvoja njegovih potencijala te osnaživanje za samostalan život (Zakon o udomiteljstvu RH, NN 115/2018, 18/2022).

Iz prethodnih određenja hraniteljstva u zakonskim i podzakonskim aktima moguće je uočiti nekoliko aspekata važnih za ovaj rad. Kao prvo, to je usložnjavanje uloga i funkcija hranitelja u više razrađenim formalno-pravnim okvirima hraniteljstva u Srbiji i Hrvatskoj. Pored brige i staranja o osnovnim potrebama, uvodi se koncept brige o najboljem interesu djeteta i optimalnim uslovima za njegov razvoj (Pravilnik o hraniteljstvu Republike Srbije), odnosno individualni pristup u podsticajnom i pozitivnom obiteljskom okruženju koje podržava i razvija potencijale djeteta (Zakon o socijalnoj skrbi Republike Hrvatske). Ovakvi kompleksni zahtjevi koji se stavljaju pred hranitelje, zajedno sa poznavanjem izazova u emocionalnom i socijalnom razvoju djece koja dolaze u hraniteljstvo, daju poseban značaj programu obuke i podrške hraniteljima.

Obuka za hraniteljstvo u savremenoj literaturi i međunarodnim smjernicama razumije se kao strukturisana, standardizovana i provjerljiva intervencija sistema zaštite djece, čija je svrha da osigura kvalitet i sigurnost brige, ali i da omogućiti mjerljivo unapređenje ishoda za djecu i porodice [International Foster Care Organisation (IFCO) 1993].

2.2. Vrste i oblici hraniteljstva

U svrhu boljeg razumijevanja u radu su se koristili termini *vrste hraniteljstva*, kojim se označavaju normirane forme hraniteljstva koje se primjenjuju u odnosu na potrebe korisnika prava na zbrinjavanje, i *oblici hraniteljstva* koji se odnosi na relaciju između hraniteljske porodice i korisnika prava na zbrinjavanje (Rakanović Radonjić 2022).

Srodničko hraniteljstvo podrazumijeva pružanje njege, zaštite, vaspitanja, obrazovanja i uslova za normalan rast i razvoj djeteta kao i osiguravanje uslova za optimalan život odraslih i starijih od strane porodice koja je u srodstvu sa korisnikom prava na zbrinjavanje. Ova vrsta hraniteljstva je najzastupljeniji i često normativno prepoznati oblik hraniteljstva u RS (Rakanović Radonjić 2022).

Profesionalizovano hraniteljstvo je vrsta hraniteljstva u porodici koja ispunjava uslove za obavljanje hraniteljstva propisane zakonom i podzakonskim aktima i koja je u zakonski definisano vođenom postupku stekla status hraniteljske porodice. U literaturi, kada se govori o hraniteljstvu primarno se misli na hraniteljstvo kao oblik alternativne zaštite za djecu kojoj je potrebno zbrinjavanje. Neki sistemi socijalne zaštite, kao što je sistem socijalne zaštite Republike Srpske, prepoznali su hraniteljstvo za odrasle i starije osobe kao izuzetno produktivnu i svrsishodnu vrstu zaštite ovih kategorija korisnika. Bez obzira na prepoznavanje ove mogućnosti, hraniteljstvo kao oblik zbrinjavanja djece ostaje dominantan fokus sistema hraniteljstva u RS, od čega polazimo i u ovom radu.

Sa aspekta potreba korisnika prava na zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu u Republici Srpskoj primjenjuju se tri oblika hraniteljstva: standardno, specijalizovano i urgentno hraniteljstvo (član 14. Pravilnika o hraniteljstvu Republike Srpske).

Standardno hraniteljstvo zadovoljava potrebe djeteta za koje je procijenjeno da je primjena hraniteljstva u njegovom najboljem interesu i koje se privremeno zbrinjava u hraniteljsku porodicu. Standardnim hraniteljstvom se starijem licu pružaju usluge u cilju zadovoljavanja svakodnevnih životnih potreba povezanih uz njegovu starosnu dob, psihofizičko ili zdravstveno stanje (član 15. Pravilnika o hraniteljstvu Republike Srpske).

Specijalizovanim hraniteljstvom se pružaju posebne usluge djeci, omladini i odraslim licima kojima je zbog psihofizičkog ili zdravstvenog stanja potrebna dodatna njega i podrška (član 16. Pravilnika o hraniteljstvu Republike Srpske).

Urgentno hraniteljstvo se primjenjuje u hitnim situacijama kada je došlo do napuštanja djeteta od roditelja ili njihove spriječenosti da brinu o djetetu. Urgentno hraniteljstvo za punoljetno lice obezbjeđuje se starijem, nemoćnom, napuštenom licu, koje zavisi od pomoći i njege drugog lica ili je zbog elementarne nepogode ostalo bez vlastitog domaćinstva. Urgentno hraniteljstvo se obezbjeđuje i u slučaju kada lice sa invaliditetom ostane bez porodičnog staranja, odnosno u drugim hitnim situacijama (član 17. stav 1 i 2 Pravilnika o hraniteljstvu Republike Srpske).

Programi obuke trebaju biti prilagođeni ovakvim različitim vrstama i oblicima hraniteljstva. Obično se razlikuju opšti programi obuke, za opšte ili standardno hraniteljstvo od programa obuke za specijalističko hraniteljstvo.

2.3. Savremeni pristup hraniteljstvu za djecu

Kada govorimo o hraniteljstvu za djecu, važno je razlikovati tradicionalnu i savremenu paradigmu odnosno pristup, kao polaznu i željenu tačku razvojnog procesa sistema hraniteljstva, na nacionalnom i međunarodnom nivou. Sa jedne strane, kao polazište, nalazi se tradicionalna paradigma i njoj pripadajuće određenje uloge i kompetencije hranitelja. U tradicionalnom pristupu dominiraju modeli opšteg hraniteljstva, a hranitelju se pripisuje relativno ograničena uloga: osigurati fizičku njegu, dom i svakodnevnu brigu djetetu u periodu dok se ne donese odluka o trajnom obliku zbrinjavanja. Hranitelji su u ovom modelu smatrani zamjenom za roditelja, a ne akterima tretmanskog procesa; naknada im je isplaćivana za smještaj i hranu, a nije se eksplicitno očekivalo da participiraju u psihosocijalnim intervencijama usmjerenim na dijete (Dorsey et al. 2008). S tim u vezi jesu i očekivane kompetencije hranitelja, koje se najčešće svode na intuitivnu sposobnost za zbrinjavanje i podršku u svakodnevnom životu djeteta, na sličan način kako to društvo očekuje od roditelja u odnosu na njihovu biološku djecu. Kao motivacija i “garancija” dobrih ishoda ovakve brige smatrana je dobra namjera, ljubav prema djeci ili postojanje prethodnog roditeljskog iskustva.

Na drugoj strani razvojnog kontinuma javljaju se već specijalizovani modeli terapijskog ili tretmanskog hraniteljstva, u kojima hranitelji postaju “prvi agensi terapijske promjene”, pri čemu vodeću ulogu u razvoju ovog modela imaju Sjedinjene Američke Države i druga anglosaksonska društva. Jedan od takvih primjera jeste Multidimensional Treatment Foster Care – MTCF model (Fisher i Gilliam 2012), gdje se hranitelji vide kao ključni nosioci psihosocijalnih intervencija u svakodnevnom životu djeteta. Ovakvo određenje proizilazi iz teorijske i empirijske pretpostavke da se održiva promjena kod djece sa kompleksnim ponašajnim i traumatskim teškoćama ne dešava primarno u izdvojenom kliničkom prostoru, već u kontekstu strukturisane, stabilne i emocionalno predvidive porodične svakodnevnice. Fisher i Gilliam (2012) naglašavaju da se intervencija u MTFC modelu realizuje kroz posebno obučene i supervizirane hranitelje, pri čemu se efekti tretmanskih strategija podržavaju i generalizuju u prirodnom porodičnom i školskom kontekstu, uz sistemsku koordinaciju stručnog tima.

Savremeni pristupi i modeli se zasnivaju na saznanjima i mjerivim ishodima koje nije moguće zanemariti. Kao prvo, savremena saznanja o traumatskim iskustvima djece u hraniteljstvu, kao i povezanost tih iskustava sa daljim emocionalnim i ponašajnim funkcionisanjem djeteta, stavljaju obavezu pred hranitelje da takva iskustva, emocije i ponašanje razumiju i na njih adekvatno odgovore.

Savremeni modeli dakle pomjeraju fokus sa individualne terapije djeteta na osnaživanje odrasle osobe koja strukturira djetetovo neposredno okruženje. Hranitelj se više ne posmatra kao pasivni izvršilac preporuka stručnjaka, već kao centralni akter implementacije individualnog plana zaštite ili paraprofesionalac. U tom okviru promjena se operacionalizuje kroz dosljednu primjenu definisanih strategija (npr. strukturisanje rutine, sistem potkrepljenja prosocijalnog ponašanja, nenasilne i predvidive posljedice), koje hranitelj provodi kontinuirano, tokom svakodnevnih interakcija sa djetetom (Fisher & Gilliam 2012). Jedno od naučno-istraživačkih potkrepljenja jeste randomizirano kontrolisano ispitivanje ishoda programa Attachment and Biobehavioral Catch-up (ABC) od strane grupa autora (prema Dorsey et al. 2008) koje je pokazalo da ciljana obuka hranitelja, usmjerena na privrženost, može pozitivno uticati na nivo e krotizola kod djece, svodeći ih na nivo uporediv sa djecom uobičajenih životnih okolnosti i istih razvojnih perioda. Ovi nalazi ukazuju na biološki mjerljiv efekat adekvatne obuke hranitelja na regulaciju stresa i emocionalni razvoj djece u hraniteljstvu.

Ovakva promjena u ulogama i zadacima hranitelja mijenja odnos prema programu obuke za hraniteljstvo, ističući ga kao jedan od centralnih elemenata najuže povezanih sa ishodima ovog oblika zaštite. Sistem hraniteljstva ne mora imati razvijene specijalističke oblike terapijskog ili tretmanskog hraniteljstva, kao što imaju Sjedinjene Američke Države, da bi mogao uzeti u obzir ova naučno-istraživačka saznanja. Uvažavanje savremenih saznanja i razvoj hraniteljstva oslikava se kroz osnovne elemente čitavog sistema obuke, ne samo kroz sadržaj i tematske cjeline koje obuhvata, već i u odnosu na pitanje kontinuiteta obuke, obučenosti trenera ili edukatora, praćenje mjerljivih ishoda i sa njima povezanog individualnog plana, značaj kontinuirane supervizijske podrške i praćenja, a ne isključivo nadzora. Upravo to su elementi obuke za hraniteljstvo koji su razmatrani u ovom radu.

2.4. Teorija privrženosti kao osnova za razvoj sistema obuke za hraniteljstvo

Kao teorijsko polazište u ovom radu izabrana je teorija osjećajnog vezivanja ili teorija privrženosti, koju je razvio John Bowlby a empirijski dalje razradila Mary Ainsworth. Teorija polazi od pretpostavke da kvalitet ranih emocionalnih veza ima dugoročne posljedice na socio-emocionalni razvoj djeteta (Bowlby 1969; Ainsworth et al. 1978).

Bowlby (1969/1982) definiše privrženost kao trajnu emocionalnu povezanost između ljudskih bića, koja ima funkciju preživljavanja djeteta u prvim godinama života. Ponašanjima kojima se manifestuje privrženost dijete doziva majku ili drugog primarnog skrbnika onda kada je uznemireno ili treba bilo kakav oblik podrške u zadovoljavanju neke od svojih potreba. Od kvaliteta i kontinuiteta odgovora skrbnika

na takve pozive za podrškom i zaštitom, kod djeteta se razvijaju različiti unutrašnji radni modeli i obrasci osjećajne vezanosti (Polovina 2008). To su ujedno i osnovni koncepti važni za razumijevanje značaja teorije osjećajne vezanosti za ovaj rad.

Radni modeli predstavljaju unutrašnje, kognitivno-emocionalne mape, koje dijete razvija iz prvih iskustava odnosa sa primarnim njegovateljima, a koje obuhvataju dvije dimenzije: model sebe, kao pozitivna ili negativna slika o sebi; i model drugih, kao onih na koje se može ili ne može računati da će odgovoriti na potrebe djeteta za podrškom. Dakle, radni modeli obuhvataju način kako dijete vidi sebe – da li je ili nije vrijedno ljubavi i podrške od strane drugih, kao i kako percipira i šta očekuje od drugih – da li će odgovoriti na njegove potrebe za zaštitom ili ne. Posljedično, ovake kognitivne i emocionalne unutrašnje slike utiču na emocije i ponašanja u drugim bliskim relacijama (Bowlby 1982; Bartholomew 1990).

Obrasci osjećajnog vezivanja su vidljivi, relativno stabilni načini ponašanja i emocionalnog reagovanja u odnosima. Posmatraju se kao ponašajne, regulacione strategije koje proizlaze iz radnih modela. Bowlby razlikuje sigurni i nesigurni obrazac osjećajnog vezivanja. Sigurni obrasci osjećajne vezanosti se razvijaju kod djeteta čiji je primarni njegovatelj dosljedan, topao i odgovara adekvatno, pravovremeno i kontinuirano na djetetove potrebe. Oni koji nisu imali ovakva relacijska iskustva razvijaju različite nesigurne obrasce osjećajnog vezivanja, koji su povezani s kasnijim poteškoćama u njihovom emocionalnom i socijalnom razvoju (Bowlby 1969; Polovina 2008). Empirijska istraživanja Ainsworth i saradnika dodatno su pokazala da nesigurni obrasci vezanosti (izbjegavajući, anksiozno-ambivalentni i dezorganizovani) nastaju kao adaptacija na nedosljednu ili neosjetljivu brigu (Ainsworth et al. 1978).

Istraživanja hraniteljstva pokazuju da se nesigurni obrasci osjećajnog vezivanja i negativni radni modeli mogu djelimično ili značajno promijeniti kada dijete pređe u stabilno i senzibilno hraniteljsko okruženje, ukoliko figura hranitelja može pružiti sigurnost, dosljednost i ukupno korektivno iskustvo osjećajne vezanosti (Zeanah et al. 2010; Nelson et al. 2007; Dozier et al. 2008). Longitudinalna randomizovana studija Bucharest Early Intervention Project pokazuje da prelazak u hraniteljsku porodicu poboljšava kvalitet vezivanja i smanjuje dezorganizaciju (Nelson et al. 2007). Meta-analitički nalazi dodatno potvrđuju da porodična briga, uključujući i hraniteljstvo i usvajanje, omogućava *cath-up* u socioemocionalnom razvoju i sigurnosti vezivanja kroz iskustvo stabilne i responsivne brige (Van Ijzendoorn & Juffer 2006).

Praktične implikacije teorije privrženosti na razvoj sistema hraniteljstva, uključujući i program obuke, su brojne. Za potrebe ovog rada ih možemo posmatrati na dva, međusobno povezana nivoa: 1. odnos sistema socijalne zaštite prema hraniteljima i 2. odnos hranitelja i djeteta.

Sistem socijalne zaštite treba da ima takav odnos prema hraniteljima koji će biti podržavajući i podsticajan za kontinuiran razvoj kompetencije hranitelja za brigu o djeci. Takav sistem treba da bude siguran, jasan, predvidiv, dostupan i transparentan. Tek kada hranitelji budu imali svu potrebnu podršku u svojoj hraniteljskoj ulozi, oni će moći maksimalno razviti svoje hraniteljske kompetencije i zadržati fokus na potrebama i najboljem interesu djeteta. U odnosu na analizirane elemente programa obuke, to uključuje jasnoću u ulogama i odgovornostima hranitelja, kontinuitet edukacije i praćenja, dostupnost supervizijske i drugih oblika podrške, posebno razvijene programe obuke, senzibilizaciju za posebne potrebe hranitelja i djece, jasan administrativni okvir, procedure i sistem evidencije. U protivnom, nesigurnost i neizvjesnost se sa nivoa sistema i zajednice neminovno, u većoj ili manjoj mjeri, preslikava na odnos hranitelj-dijete.

Drugi nivo implikacija teorije privrženosti jesu kvalitet i kontinuitet odnosa hranitelj-dijete. U odnosu na program obuke to znači kontinuiranu i senzibiliranu pripremu, podršku i praćenje odnosa djeteta-hranitelj, prepoznajući ga kao odnos koji ima najveći potencijal za popravno emocionalno, socijalno i ukupno životno iskustvo djeteta. Sadržaj obuke treba biti prilagođen savremenim saznanjima o potrebama djece i potencijalu za razvoj sigurnih obrazaca osjećajne vezanosti. Programi obuke treba da budu usmjereni na razvijanje senzitivnosti hranitelja za emocionalna stanja i ponašanja djeteta, te razumijevanje da neadaptivna ponašanja djeteta najčešće predstavljaju razumljiv odgovor na istoriju traume, a ne manipulativne ili zlonamjerne akte (Dozier & Rutter 2008). Kontinuitet obuke uvažava kompleksnost zahtjeva na koje nailaze hranitelji u svojoj ulozi, uzimajući u obzir ne samo jedinstvenost svakog djeteta, njegovog iskustva i potreba, već i specifične kapacitete i resurse hranitelja, ali iznačaj kontinuiranog održanja kvaliteta hraniteljske brige o djetetu.

Ovakve kompetencije zahtijevaju i posebno obučene predavače i trenere, trebaju vrijeme, praćenje i kontinuiranu podršku i hraniteljima i svim uključenim stručnim radnicima, što ukazuje na značaj redovnih revizija dozvole za hraniteljstvo. Posebnu važnost dobija profesionalna supervizija koja se definiše kao „...individualna refleksija o tome šta profesionalac vidi, misli, osjeća i radi u pravcu razumijevanja vlastitih mentalnih i ponašajnih strategija, da bi se stekle nove perspektive te sagledalo svoje profesionalno djelovanje obogaćeno raznim alternativama, da bi se, naposljetku, bilo u stanju svjesno odlučiti o promjenama u svom radu. Svrha takve supervizije je kompetentnija profesionalna praksa“ (Kobolt 1995, u Kobolt i Žorga 1999: 15). Profesionalizacija uloge hranitelja zahtijeva i kontinuiranu profesionalnu podršku, između ostalog i kroz ovakvu profesionalnu superviziju.

Potreba za supervizijom hranitelja se zasniva na dvije osnovne pretpostavke: 1. potreba za emocionalnom podrškom u susretu sa teškim emocionalnim iskustvima

djece; 2. potreba za podrškom u kontinuiranom razvoju hraniteljske kompetencije. U okviru podržavajuće funkcije supervizije, hranitelji dobijaju priliku za emocionalnu katarzu, smanjivanje usamljenosti u hraniteljskoj ulozi, grupnu podršku. Razvojno-edukativna funkcija omogućava prevazilaženje poteškoća i izazova u brizi o djetetu u hraniteljstvu, na način koji omogućava sticanje novih perspektiva, uvida, saznanja, razumijevanja. Pored toga, hranitelji dobijaju i podršku u razdvajanju vlastitih emocionalnih reakcija i lične perspektive od potreba i interesa djeteta u izazovnim ili kriznim situacijama. Kroz obje funkcije supervizija direktno doprinosi zadržavanju fokusa na potrebama djeteta u hraniteljstvu, kontinuirano i na način koji ostavlja prostor za neprestani razvoj kompetencije hranitelja.

2.5. Program obuke za hraniteljstvo u Republici Srpskoj

U Republici Srpskoj Program obuke za hraniteljstvo predstavlja završnu fazu u postupku sticanja statusa hraniteljske porodice. Preduslov za uključivanje u obuku za sve potencijalne hranitelje jeste pozitivno, objedinjeno mišljenje stručnog tima (član 8, stav 2 Pravilnika o hraniteljstvu (Službeni glasnik Republike Srpske br. 27/14). Sadržaj obuke prilagođen je očekivanim kompetencijama hranitelja kao željenim ishodima, posebno u pogledu razumijevanja potreba djeteta u hraniteljstvu, ali i uloga i zadataka koje sistem očekuje od hranitelja. Obuku realizuju stručni radnici centra za socijalni rad koji su posebno osposobljeni i sertifikovani za rad u oblasti hraniteljstva i provođenje programa pripreme. Program se razlikuje u zavisnosti od grupe korisnika za koju se potencijalni hranitelji pripremaju.

Program obuke namijenjen hraniteljima za djecu obuhvata sljedeće tematske cje-line (dodatak Pravilnika o hraniteljstvu): razvoj kompetencija hranitelja, prava djeteta, potrebe i razvoj djeteta, kontinuitet života i identitet djeteta, značaj odrastanja u porodičnom okruženju, životne krize i obrasci funkcionisanja porodice, saradnja stručnjaka s hraniteljskom i biološkom porodicom, zanemarivanje i zlostavljanje djece, tugovanje i gubici, priprema za početak hraniteljstva i postupak zasnivanja hraniteljstva. Kvalitetna obrada navedenih tema, uz aktivno učešće kandidata tokom obuke, može značajno doprinijeti razvoju njihovih vještina i kompetencija. Po završetku obuke hraniteljima se izdaje potvrda o osposobljenosti za hraniteljstvo s rokom važenja od četiri godine. Porodica koja dobije potvrdu, u skladu s propisima, stiče status hraniteljske porodice na isti period, tokom kojeg može vršiti zbrinjavanje korisnika. Nakon isteka tog roka, hranitelji ponovo prolaze program obuke (Službeni glasnik Republike Srpske br. 27/14).

3. CILJ I ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Cilj istraživanja bio je da se utvrde sličnosti i razlike sistema obuke za hraniteljstvo u Republici Srpskoj, u odnosu na sistem obuke u Srbiji i Hrvatskoj. U skladu sa postavljenim ciljem istraživanja definisana su sledeća istraživačka pitanja:

- Koje su sličnosti i razlike sistema obuke za hraniteljstvo u Republici Srpskoj, u odnosu takve sisteme obuke u Srbiji i Hrvatskoj?

Sličnosti i razlike se utvrđuju u odnosu na sljedeće elemente ili obilježja sistema obuke za hraniteljstvo: *trajanje programa (vremenski okvir), kontinuitet edukacije, obaveznost supervizije za hranitelje, učesnici u edukaciji i preduslov za učešće, edukatori ili realizatori obuke za hraniteljstvo, izdavaoci sertifikata ili dozvole, potvrde i način evidencije.*

- Koje su preporuke za unapređenje i dalji razvoj Programa obuke za hraniteljstvo u Republici Srpskoj, u odnosu na utvrđene sličnosti i razlike?

4. METODOLOŠKI OKVIR

U radu su korištene različite opšte načne metode uključujući analitičko-deduktivne i uporedne. Posebna metoda korištena u izradi rada je metoda analize sadržaja koja je korištena za prikupljanje i analizu podataka u teorijskom i komparativnom dijelu istraživanja i to deskriptivna analiza, funkcionalna analiza i faktorska analiza. Ove metode korištene su pri analizi stručne i naučne literature, rezultata ranijih istraživanja i normativne dokumentacije kojom se reguliše oblast hraniteljstva. U istraživačkom dijelu korištena je komparativna metoda, i to metoda konkordancije kojom je istraživanje usmjereno karakteristikama koje se poklapaju ili su komplementarne i metoda razlike koja je fokusirana na karakteristike koje se razlikuju.

U tekstu koji slijedi prikazaćemo rezultate dobijene analizom sistema obuke za hraniteljstvo kao sastavnog elementa sistema socijalne zaštite u Republici Srpskoj i susjednim zemljama Srbiji i Hrvatskoj. Istraživanjem su obuhvaćena tri pravilnika o hraniteljstvu: Pravilnik o Hraniteljstvu Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 27/14), Pravilnik o hraniteljstvu Republike Srbije („Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 36/2008, 66/2022) i Pravilnik o udomiteljstvu Republike Hrvatske (Narodne Novine Republike Hrvatske“ br. 63/2019). Fokus je stavljen na utvrđivanje onih elemenata u postojećem programu u Republici Srpskoj u kojima se može utvrditi prostor za unapređenje i razvoj.

5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

U Tabeli 1 sažeto su prikazani rezultati analize u odnosu na sljedeće kategorije: trajanje programa (vremenski okvir), kontinuitet edukacije, učesnici u edukaciji i preduslov za učešće, edukatori ili realizatori obuke za hraniteljstvo, postojanje različitih vrsta edukacije, izdavaoci sertifikata ili dozvole, potvrde i način evidencije.

Tabela 1. Osnovni elementi programa obuke za hraniteljstvo

Obilježja programa	Srbija (Pravilnik o hraniteljstvu ¹)	Republika Srpska (Pravilnik o hraniteljstvu ² i Program obuke za hranitelje)	Hrvatska (Pravilnik o udomiteljstvu ³)
Vremenski okvir	10 radnih sati u okviru jedne kalendarske godine za hranitelje. Nije precizirana dužina trajanja obuke za stručne radnike	24 sata za stručne radnike 3 dana po 8 sati; 30 sati za buduće hranitelje 10 dana po 3 sata.	40 sati
Kontinuitet edukacije	Kontinuirana ⁴	Jednokratna ⁵	Obavezna kontinuirana edukacija, minimum 4 sata godišnje za srodničke i 8 sati za nesrodničke porodice
Obavezna profesionalna supervizija	Ne ⁶	Ne	Ne

¹ Službeni glasnik Republike Srbije, br. 36/2008 i 66/2022

² Službeni glasnik Republike Srpske, br. 27/14

³ Pravilnik o načinu i trajanju osposobljavanja i dodatnog usavršavanja udomitelja, Narodne Novine Republike Hrvatske, br. 63/2019

⁴ Pravilnikom su razdvojene mjere Praćenja i uvida (član. 38-40) i mjere Podrške djetetu i hraniteljskoj porodici (član 42). U okviru mjera Podrške, organizacija edukativnih programa za unapređivanje kompetencija hranitelja za podršku razvoju dece i mladih osoba i edukativne programe za decu i mlade osobe se prepoznaje kao jedan od oblika podrške. Ovi edukativni programi nisu obavezni niti redovni za sve hranitelje, već se organizuju isključivo u slučaju procijenjenih potreba obuke.

⁵ Pravilnikom je propisan kontinuiran nadzor nad radom koji se odnosi na pružanje stručne podrške hraniteljima, procjenu ostvarivanja svrhe hraniteljstva, sagledavanju aktuelnih problema i promjena u hraniteljskoj porodici sa ciljem realizacije plana usluga i mjera zaštite (član 22 Pravilnika). Ovako definisan nadzor uključuje savjetodavani rad sa hraniteljima po potrebi, ali ne i dodatne edukacije (Član 23).

⁶ U novom Pravilniku o hraniteljstvu iz 2022. godine u Srbiji je definisano da poslove supervizora i realizatora edukativnih programa mogu obavljati: socijalni radnik, psiholog, pedagog i defektolog. Supervizor i realizator edukativnih programa treba da ima radno iskustvo na poslovima zaštite djece bez roditeljskog staranja i rada na primjeni socio-edukativnih programa, kao i obuku za realizaciju Programa pripreme za hraniteljstvo. Iako se koristi riječ supervisor, nije definisano da se hraniteljima pruža profesionalna supervizija, već podrška kroz rad Centra za porodični smještaj i usvojenje.

Učesnici u edukaciji	- Stručni radnici sa najmanje 3 godine radnog iskustva - Oba supružnika, odnosno vanbračna partnera, kao i lice koje nije u braku, odnosno vanbračnoj zajednici	- Stručni radnici - Svaki od potencijalnih hranitelja⁷	- Stručni radnici - Obavezno oba supružnika, po procijenjenoj potrebi i drugi članovi porodice - izvanbračni partneri - istospolni partneri⁸
Ko sprovodi edukaciju?	Dva realizatora programa obučena za realizaciju programa pripreme za hraniteljstvo. Program realizuju u skladu sa sadržajem (Član 27) i metodologijom rada definisanom Pravilnikom (član 49).	Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske za stručne radnike u oblasti socijalne zaštite; za potencijalne hranitelje nadležni Centar za socijalni rad.	Centar za socijalnu skrb na čijem području mjesne nadležnosti podnositelj zahtjeva ima prebivalište (centar udomitelja)
Ko izdaje potvrde/ dozvole/ sertifikate	Centar za socijalni rad budućem hranitelju izdaje Potvrdu o opštoj podobnosti za hraniteljstvo (Član 29 Pravilnika).	Stručnim radnicima potvrdu izdaje Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, dok hraniteljskim porodicama potvrdu izdaje nadležni centar za socijalni rad ⁹ .	Centar za socijalnu skrb udomitelja u skladu sa izborom Povjerenstva za izbor udomitelja ¹⁰ .
Forma i važenje potvrde	Potvrda o opštoj podobnosti za hraniteljstvo, koja se revidira svake 2 godine, nakon ponovljenog postupka provjere opšte podobnosti	Potvrda za bavljenje hraniteljstvom sa važenjem u periodu od 4 godine	Dozvola za obavljanje hraniteljstva u trajanju od 3 godine
Oblici osposobljavanja	Standardno hraniteljstvo, hraniteljstvo uz intenzivnu i dodatnu podršku, urgentno hraniteljstvo i povremeno hraniteljstvo	Standardno, specijalizovano i urgentno hraniteljstvo ¹¹	Standardno i specijalizirano udomiteljstvo za djecu, opće i dodatno osposobljavanje

Analizom podataka prikazanih u Tabeli 1 uočavaju se značajne razlike između Programa za obuku za hraniteljstvo u Republici Srpskoj u odnosu na analizirana obilježja.

⁷ Nisu obavezna oba supružnika, ukoliko će samo jedan imati status hranitelja.

⁸ Ustavni sud Republike Hrvatske, odluka o ocjeni ustavnosti Zakona o udomiteljstvu, NN 115/18, 2019, dostupno u: Narodne novine/ Ustavni sud RH

⁹ Porodica kojoj bude izdata potvrda za hraniteljstvo stiče status hraniteljske porodice. Potvrdu izdaje centar za socijalni rad nadležan po mjestu prebivališta hraniteljske porodice. Obrazac potvrde za hraniteljstvo nalazi se u Prilogu 2. pravilnika, koji čini njegov sastavni dio.

¹⁰ Kriterije za sastav Povjerenstva za izbor udomitelja, imenovanje članova i način rada Povjerenstva pravilnikom propisuje ministar.

¹¹ Definisano Pravilnikom, u praksi je razvijen samo program obuke za standardizovano hraniteljstvo.

Trajanje obuke i kontinuitet se moraju posmatrati u uskoj međuvezi, iz nekoliko osnovnih razloga. Postojanje kontinuiteta obuke hranitelja umanjuje značaj obima sati u inicijalnoj obuci, iz jednostavnog razloga zato što time edukacija nije završena, zapravo tek počinje. IFCO smjernice jasno artikulišu dvofaznu strukturu programa: orijentacija i obuka prije-smještajnog karaktera za potencijalne hranitelje (uvodni, orijentacioni program obuke) te kontinuirana periodična obuka za aktivne hranitelje, integrisana sa supervizijom i monitoringom (standardi A19 i C11) (IFCO 1995). Sva tri analizirana programa pripadaju opštim, orijentacionim programima.

Trajanje obuke u Republici Srpskoj je značajno kraće (24 sata za stručne radnike i 30 sati za hranitelje) u odnosu na programe u Srbiji (10 sati godišnje, što predstavlja 40 sati obuke za hranitelje u istom posmatranom periodu) i Hrvatskoj (40 sati). Kada je riječ o kontinuitetu, programi obuke u Republici Srpskoj su jednokratni, dok su u Srbiji za hranitelje Pravilnikom predviđene kontinuirane obuke u trajanju od 10 sati u toku jedne kalendarske godine. Pravilnik o hraniteljstvu Republike Srbije prepoznaje i prostor za organizaciju dodatnih edukativnih programa za unapređenje hraniteljskih kompetencija već edukovanih hranitelja. Ovakvi programi nisu obavezni, već predstavljaju jedan od dostupnih oblika podrške, u slučaju kada je procijenjeno da za tim postoji potreba. U Hrvatskoj se može identifikovati razvojni pomak kroz formalno definisanu obaveznu kontinuiranu edukaciju za hranitelje (minimum 4 sata godišnje za srodničke i 8 sati za nesrodničke porodice).

Imajući u vidu složenost kompetencija koje se žele razviti kroz ovakvu obuku, u sistemu Programa u Republici Srpskoj opravdano je razmotriti prije svega kontinuitet u edukaciji hranitelja, ali i povećanje broja sati u okviru opšteg, orijentacionog programa obuke. Važno je razmotriti koliko je prosječno vremena potrebno za svaku ciljanu kompetenciju koja se želi razviti programom i sa njom povezanu tematsku jedinicu. To znači da svakoj tematskoj cjelini koja je sadržana Programom trebaju biti pridruženi osnovni ciljevi, vremenski okvir i minimalni indikatori uspješno usvojene kompetencije – indikatori ishoda. Na taj način bi se maksimizirala efikasnost i obaveznih 24-30 sata programa, u odnosu na razvoj kompetencija hranitelja.

Kontinuitet edukacije za hranitelje kao koncept se zasniva na savremenim saznanjima o potrebama djeteta u hraniteljstvu, kao i na percipiji hranitelja kao „prvog terapijskog agensa promjene“ u savremenim pristupu hraniteljstvu. Bez obzira na to što ovdje nije riječ o specijaliziranim, tretmanskim modelima, savremeni pristup hraniteljstvu i sa njim povezana savremena saznanja o potrebama i iskustvima djeteta, zahtijevaju dalje, kontinuirano ulaganje u obuku i profesionalizaciju hranitelja.

Iako je Pravilnikom definisana obuka kao jednokratna, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske (MZSZ RS) prepoznaje značaj kontinuiranih edukacija za stručne radnike u sistemu hraniteljstva i hranitelje. Organizovane su i realizovane dodatne obuke za stručne radnike u oblasti hraniteljstva i to dva puta u posljednje dvije godine: 2024. godine trodnevna edukacija rukovođena MZSZ u Saradnji sa Asocijacijom supervizora u BiH¹² i 2025. godine trodnevna edukacija, vođena i realizovana od strane Zavoda za socijalni zastitu Republike Srpske i MZSZ¹³. Godine 2025. takođe u saradnji MZSZ i Zavoda za socijalnu zaštitu Republike Srpske sprovedeno je nekoliko istraživanja o potrebama stručnih radnika i hranitelja, u pravcu unapređenja sistema hraniteljstva u Republici Srpskoj. Ovo znači da se potreba za kontinuiranom edukacijom i podrškom hraniteljima i stručnim radnicima prepoznaje, s tim da socijalna politika i stručna praksa u svom razvojnom iskoraku idu ispred formalno-pravnih izmjena propisa koji uređuju ovu oblast.

Pravilnikom bi bilo važno definisati *ko bi vršio procjenu potreba hranitelja za dodatnim edukacijama, i u kojim vremenskim intervalima* (jednom godišnje, svake dvije godine), odnosno na koji način bi se strukturisao i vodio proces kontinuirane edukacije hranitelja. Takođe je važno napraviti distinkciju između onih dijelova obuke koji bi bili obavezni, u odnosu na one dobrovoljne.

Pitanje *obavezne supervizije* je najuže povezano sa kontinuitetom obuke za hranitelje. U tretmanskome hraniteljstvu empirijski validirani modeli poput Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC) predviđaju kombinaciju kratke intenzivne inicijalne obuke (npr. trodnevna orijentacija) i veoma česte individualne i grupne supervizije u kojoj se, kroz rješavanje konkretnih situacija, odvija najveći dio stvarnog učenja (Dorsey et al. 2008). Ovaj model naglašava integraciju formalne obuke i praktičnog, superviziranog rada. Takođe, istraživanja u tretmanskome hraniteljstvu pokazuju da veći obim orijentacijske obuke i intenzivnija supervizija koreliraju s boljim ishodima za djecu (npr. smanjenje problema u ponašanju, veća stabilnost smještaja), posebno kada se sadržaj fokusira na konkretan, svakodnevni menadžment ponašanja i saradnju s timom (Dorsey et al. 2008). Time se dodatno potvrđuje da analiza sistema obuke mora uključiti i pitanje profesionalne podrške (supervizija, mentorstvo, dostupnost stručnjaka), a ne samo formalne kurseve ili treninge.

12 Projektna arhiva ASuBiH

13 <https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/media/vijesti/Pages/edukacija-za-hraniteljstvo-banja-luka.aspx>

Analizom je utvrđeno da niti jedan pravilnik ne propisuje obaveznu superviziju za hranitelje. Termin supervizor se pominje u Pravilniku o hraniteljstvu Republike Srbije (Član 64), ali nije definisano da je riječ o profesionalnoj superviziji, već o zaposlenom stručnom radniku centra za porodični smještaj i usvojenje koji može voditi program obuke i biti pružalac opšte podrške hraniteljstvu. Preporuka je da se supervizija uvede kao obavezan oblik profesionalne podrške za standardno hraniteljstvo, iz nekoliko razloga. Posebno važan razlog jesu saznanja o emocionalnim povredama sa kojima dolaze djeca u hraniteljstvo, te posljedicama koje takve povrede imaju na ukupan psihosocijalni razvoj djeteta. Od hranitelja sa ne može očekivati da nakon jednokratne obuke, koliko god ona bila adekvatna i dugotrajna, budu spremni za sve izazove sa kojima će se susretati tokom brige o djetetu. Supervizija nudi priliku ne samo za kontinuiranu podršku i emocionalnu katarzu u odnosu na sve izazove hraniteljstva, već i za analizu i razvojno prevazilaženje aktuelnih teških situacija i problema.

Edukacijska funkcija supervizije ostavlja čak prostor i za “zagrađu u superviziji” (Cajvert 2001), u kojoj supervizor može da napravi kratku edukacijsku intervenciju u okviru same supervizije, ukoliko utvrdi da bi to bilo korisno za hranitelje u tom trenutku. Pored navedenog, sama specifičnost uloge hranitelja, složen odnos ličnog i profesionalnog udjela u brizi o korisniku hraniteljstva, problemi sa kojima oni najčešće dolaze u hraniteljstvo, donose svakodnevni emocionalni, kognitivni, ponašajni i motivacijski izazov za hranitelja. Zbog toga je važno na početku ih obučiti koju sve vrstu podrške mogu dobiti i kako brinuti o sebi. Profesionalna podrška hraniteljima treba da obuhvata superviziju, stručnu konsultaciju, savjetovanje, dodatne edukacije. Briga hranitelja o sebi uključuje i prepoznavanje sopstvenih ograničenja i spremnost da se pravovremeno zatraži pomoć stručnog radnika kada je potrebna.

Posebno je pitanje *ko su učesnici obuke* – da li samo hranitelji ili i hranitelji i stručni radnici, odnosno da li je isti sadržaj i obim obuke za obje grupe. U sva tri analizirana programa navodi se da su obukom obuhvaćeni i stručni radnici i hranitelji. Razlike se utvrđuju u odnosu na specifikaciju daljih uslova vezanih za ove dvije kategorije učesnika. U programu obuke za hraniteljstvo u Srbiji mogu učestvovati samo stručni radnici koji imaju najmanje tri godine radnog iskustva, dok u preostala dva analizirana programa nije naveden ovaj poseban uslov.

Zanimljivo je da je i u Srbiji i u Hrvatskoj, za razliku od Republike Srpske, naglašeno da program obuke moraju proći oba supružnika ili vanbračna partnera, bez obzira da li samo jedan od njih ili oba imaju formalni status hranitelja. U Hrvatskoj

se čak navodi da u programu obuke mogu učestvovati i „po procijenjenoj potrebi i drugi članovi porodice”. Čini se opravdanim uvesti takvu obavezu i u Pravilnik o hraniteljstvu u Republici Srpskoj, imajući u vidu da će dijete živjeti sa oba partnera u hraniteljskoj porodici, te da oba moraju imati adekvatne kompetencije za staranje o njemu. Ovakav imperativ se čini opravdanim i zbog toga što može dati doprinos boljoj pripremljenosti čitave porodice za dolazak djeteta i nove uloge. Pored toga, hraniteljstvo kao nova životna i paraprofesionalna uloga neizbježno utiče na samu dinamiku partnerske relacije, što može, usljed nepripremljenosti i nedovoljne podrške, da kasnije umanju kapacitet hranitelja za brigu o djeci.

Pitanje *voditelja programa obuke* takođe je važno. Ono se može posmatrati u odnosu na dva aspekta – kompetencije voditelja i pitanje nadležnosti. Znanja, vještine i vrijednosti edukatora ili trenera značajno utiču na kvalitet realizacije programa obuke i razvoj željenih kompetencija i kod stručnih radnika i kod hranitelja. Pitanje nadležnosti ukazuje na ustanovu ili instituciju koja vodi proces kontrole kvaliteta i ishoda obuke, i koja obično izdaje sertifikate i vodi evidenciju.

U Srbiji program obuke vode dva obučena realizatora programa (savjetnik za hraniteljstvo i/ili supervizor) koji su zaposlenici centra za porodični smještaj i usvojenje koji je odgovoran za planiranje i provođenje programa pripreme za hraniteljstvo, a u saradnji sa nadležnim centrom za socijalni rad odgovoran je za proces hraniteljstva. Program realizuju u skladu sa sadržajem i metodologijom rada definisanom Pravilnikom (član 27 i 49). Ovdje se može prepoznati element obučenosti trenera za realizaciju programa obuke za hraniteljstva, što sasvim sigurno utiče i na predvidivost da će se takvom obukom dobiti željeni rezultati. U Hrvatskoj je obuka prepuštena matičnim centrima za socijalni rad, na čijem području mjesne nadležnosti podnositelj zahtjeva ima prebivalište. U Pravilniku nije definisano koji stručni radnici iz centra mogu da budu treneri i da li su za to posebno obučeni. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske do sada je preuzimalo na sebe obuku za stručne radnike, dok se obuka za potencijalne hranitelje prepuštala, kao i u Hrvatskoj, nadležnim centrima za socijalni rad. U skladu sa tim, centri za socijalni rad preuzimaju na sebe i nadležnost za izdavanja potvrda o položenoj obuci, sa izuzetkom Republike Srpske gdje MZSZ zadržava nadležnost za izdavanje potvrda o položenoj obuci stručnih radnika.

Čini se važnim razmotriti pripremu za ulogu trenera ili voditelja obuke za hraniteljstvo i u Republici Srpskoj. Kompetencije voditelja su mnogo više od njegovih znanja i vještina koje se mogu steći iskustvom i propisanom metodologijom rada. One uključuju i snažan segment vrijednosnih određenja edukatora. Ova vrijednosna

određenja se mogu potpuno nesvjesno prenositi tokom obuke kao svojevrsne skrivene poruke koje su sastavni dio predrasuda, stereotipa ili jednostavno ličnih uvjerenja koja nisu u skladu sa ciljevima obuke. Zato je važno da se u pripremi trenera ili edukatora ne radi samo na metodama i tehnikama podučavanja, već i na osvješćivanju onih vrijednosnih uvjerenja i ličnih iskustava koja mogu predstavljati prepreku za optimalnu realizaciju ciljeva obuke.

Međunarodnim smjernicama je predviđeno korištenje interdisciplinarnog interventnog tima, koji se zasniva na „komplementarnom partnerstvu stručnih radnika i hranitelja” i uključuje, po potrebi, stručnjake iz psihologije, zdravstva, obrazovanja i prava (IFCO 1995). Ovo ima izravne implikacije na model realizacije obuke – idealni standard podrazumijeva *multiprofesionalnu realizaciju* pojedinih modula.

Važenje potvrde o uspješno realizovanoj obuci se slično reguliše u sva tri sistema. U Hrvatskoj je to 3 godine, u Srbiji je revizija na svake 2, a u Republici Srpskoj na 4 godine. Ovaj element je manje važan ako se postavi kao imperativ koninuirana edukacija i podrška kako hraniteljima tako i stručnim radnicima u hraniteljstvu. Na sličan način izdvajaju se različiti *oblici hraniteljstva* u sva tri analizirana pravilnika. U Srbiji se prepoznaju četiri oblika hraniteljstva: standardno hraniteljstvo, hraniteljstvo uz intenzivnu i dodatnu podršku, urgentno hraniteljstvo i povremeno hraniteljstvo. U sistemu socijalne zaštite Hrvatske pravi se osnovna distinkcija između standardnog i specijalizovanog hraniteljstva za djecu. U zavisnosti od potreba i stanja korisnika Pravilnik o hraniteljstvu Republike Srpske prepoznaje standardno, specijalizovano i urgentno hraniteljstvo. Ovakva klasifikacija oblika hraniteljstva predstavlja dovoljno širok okvir za sve potrebe i grupe korisnika socijalne zaštite u Republici Srpskoj koji mogu trebati hraniteljsku zaštitu.

Jasan, siguran i transparentan *sistem vođenja evidencija* predstavlja veoma važan dio sistema hraniteljstva, ne samo kao preduslov za evaluaciju kvaliteta, već i mehanizam osiguranja usklađenosti s propisima, kao i omogućavanje naučno-istraživačkog rada. IFCO standard A26 propisuje uspostavljanje *individualnog plana za svako dijete* kao osnovnog dokumenta evidencije i praćenja koji uključuje svu relevantnu dokumentaciju o angažmanu porodice u hraniteljstvu i periodične narativne izvještaje o pruženim uslugama i postignutim ishodima (IFCO 1995). Svi zapisi moraju biti povjerljivi i imati pristup isključivo ovlaštenim osobama (IFCO 1995).

Analiza prikupljenih podataka je pokazala da Srbija i Hrvatska imaju razvijen sistem evidencija, da se vode razdvojeno prema elementima hraniteljstva i na različitim nivoima nadležnosti. U Republici Srpskoj nedavno je osnovan Zavod za

socijalnu zaštitu, od kojeg se očekuje da preuzme aktivniju ulogu u uređenju evidencije i ukupnom unapređenju sistema hraniteljstva u odnosu na sve analizirane elemente. Takođe, neophodno je uspostavljanje jedinstvenog registra programa obuke na nivou entiteta, pri čemu treba razlikovati evidencije o djetetu u hraniteljstvu od evidencije o hraniteljima i obukama za hraniteljstvo. Preporuka je da individualni planovi budu povezani sa periodičnim narativnim izvještajima o pružanju i ishodi-ma usluga, te postojanje pisanih procedura za zadržavanje i dispoziciju zatvorenih predmeta (IFCO 1995). Za evidenciju o obukama preporučuje se da sadrže regis-tar obuka, evidenciju učesnika i broj ostvarenih sati obuke, potvrde/sertifikate, povezivanje sa licenciranjem i obnovom licence, te mehanizme revizije i kontrole (Dorsey et al. 2008). Minimalni standard kvaliteta evidentiranja jeste da evidenci-je budu provjerljive, ažurne, zaštićene pravilima povjerljivosti i da omogućavaju eksternu evaluaciju (IFCO 1995).

Posljednjih nekoliko godina može se utvrditi intenziviranje aktivnosti realizovanih od strane MZSZ RS i Zavoda za socijalnu zaštitu, u oblasti uređenja i razvoja sistema hraniteljstva. Pored već spomenutih dodatnih edukacija za stručne radnike i hranitelje, u saradnji MZSZ RS i Zavoda za socijalnu zaštitu RS, sprovedeno je nekoliko istraživanja o potrebama stručnih radnika i hranitelja u pravcu unapređenja sistema hraniteljstva u RS. Vjerujemo da će ovakav povećan interes i angažman nadležnih institucija uskoro donijeti nove razvojne promjene u čitav sistem hraniteljstva, uključujući i Pravilnik o hraniteljstvu i njime definisane programe obuke za hranitelje.

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE

Komparativna analiza programa prikazana u ovom radu, ukazala je na moguće načine unapređenja određenih elemenata obuke u Programu pripreme za hraniteljstvo koji je normiran u Republici Srpskoj i predstavlja okvir za obuku hraniteljskih porodica. Njegovim poređenjem sa srodnim sistemima obuke u Srbiji i Hrvatskoj utvrđeno je da su u dvije susjedne države sistemi socijalne zaštite više usmjereni ka osiguranju kvaliteta i kontinuiteta edukacije i podrške hraniteljima, što je u skladu sa teorijom osjećajnog vezivanja i njenim implikacijama na sistem hraniteljstva u cjelini. Na tom osnovu izdvojene su sljedeće preporuke za razvoj programa obuke za hraniteljstvo u Republici Srpskoj, u pravcu razvoja, praćenja i osiguranja svih pretpostavki neophodnih za takav odnos sa hraniteljem koji će omogućiti djetetu popravno re-lacijsko iskustvo usmjereno u pravcu razvoja sigurne osjećajne vezanosti i pozitivnih radnih modela sebe i drugih:

- Jasna i ciljana preraspodjela sati obuke u odnosu na zahtjeve tematskih cjelina. Svakoj tematskoj cjelini koja je sadržana u programu trebaju biti pridruženi osnovni ciljevi, vremenski okvir i minimalni indikatori uspješno usvojene kompetencije.
- Uvesti princip kontinuirane edukacije hranitelja i stručnih radnika, kao dodatnog oblika podrške hraniteljstvu u Republici Srpskoj. Pravilnikom bi trebalo definisati ko bi vršio procjenu potreba hranitelja (i stručnih radnika) za dodatnim edukacijama, i u kojim vremenskim intervalima (npr. jednom godišnje, svake dvije godine).
- Omogućiti kontinuiranu profesionalnu superviziju za hranitelje i stručne radnike.
- Edukacija za hranitelje treba biti obavezna za oba bračna druga koja će živjeti u zajedničkom domaćinstvu sa djetetom u hraniteljstvu. Ova opcija se, po potrebi, može proširiti i na druge odrasle članove domaćinstva ukoliko za tim postoji potreba.
- Omogućiti takvu pripremu trenera ili edukatora programa obuke, koja uključuje osvješćivanje onih vrijednosnih uvjerenja i ličnih iskustava koja mogu predstavljati prepreku za optimalnu realizaciju ciljeva obuke.
- Uspostaviti jasan, siguran i transparentan sistem vođenja evidencije u sistemu hraniteljstva. Potrebno je napraviti razliku između evidencije djece u hraniteljstvu, sa jedne strane, koja se bazira na individualnom planu za svako dijete od evidencija hranitelja i programa obuke, s druge strane. Minimalni standard kvaliteta jeste da evidencije budu provjerljive, ažurirane, povezane sa mjerivim ishodima, zaštićene pravilima povjerljivosti i da omogućavaju eksternu evaluaciju.
- Potrebno je razviti programe obuke za sve oblike hraniteljstva (standardno, specijalizovano i urgentno) u kojima će se u odnosu na potrebne kompetencije hranitelja za provođenje svakog od navedenih oblika hraniteljske zaštite, obrađivati teme koje će direktno uticati na sticanje određenih kompetencija.

Sve ove preporuke povezane su sa, u radu prepoznatim, praktičnim implikacijama teorije osjećajnog vezivanja na sistem obuke za hraniteljstvo. Stabilan, predvidiv i responsivan sistem hraniteljstva i programa obuke daje sigurnost i samopouzdanje hranitelju – da ima na koga da se osloni tokom brige o djetetu u hraniteljstvu. Uzimajući u obzir svu zahtjevnost emocionalnih reagovanja i ponašanja kojima dijete u hraniteljstvu može da manifestuje svoja iskustva nesigurne vezanosti i negativnih slika o

sebi i drugima, očekivano je da su takva pomoć i podrška hraniteljima relativno često potrebni, posebno u prvim fazama prilagođavanja djeteta na hraniteljsku porodicu.

Kontinuitet i kvalitet u edukaciji i podršci hraniteljima prepoznaju se kao usko povezani sa značajem kontinuiteta i kvaliteta odnosa hranitelja sa djetetom. Nema brzih rješenja i jednokratnih obuka u reformskom procesu profesionalizacije uloge hranitelja, koji umjesto intuitivnog „zamjenskog roditelja“ postaje paraprofesionalac i saradnik stručnim radnicima i ustanovama socijalne zaštite. Iz ovih novih uloga koje proizilaze i iz teorije osjećajnog vezivanja hranitelj treba da aktivno učestvuje u praćenju i prepoznavanju specifičnih potreba djeteta u hraniteljstvu, reflektuje o sopstvenim osjećanjima i kompetencijama, konsultuje se po potrebi sa stručnim radnicima, traži znanja i vještine koje mu u tom trenutku nedostaju. Razvoj i osiguranje kompetencije hranitelja tako postaju jedna od ključnih karika za razvoj sistema hraniteljstva koji je usmjeren na osiguranje najboljeg interesa djeteta, pri čemu se posebno izdvaja potencijal kontinuirane supervizijske podrške.

LITERATURA:

1. Ainsworth, Mary Dinsmore Salter, Mary C. Blehar, Everett Waters, Sally Wall (1978), *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*, Lawrence Erlbaum Associates
2. Ajduković, Marina (2004), "Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Europi", *Revija za socijalnu politiku*, 11(3-4), 299-321.
3. Ajduković, Marina (2005), "Udomiteljstvo u Velikoj Britaniji", *Dijete i društvo*, 7(2), 458-463.
4. Ajduković, Marina (2006), "Rane intervencije kao podrška roditeljima pod socijalnim rizicima", *Dijete i društvo*, 8(1), 35-59
5. Bartholomew, Kim (1990), "Avoidance of intimacy: An attachment perspective", *Journal of Social and Personal Relationships*, 7(2), 147-178.
6. Bowlby, John (1969), *Attachment and loss: Vol. 1.*, Basic Books
7. Bowlby, John (1982), "Attachment and loss: Retrospect and prospect", *American Journal of Orthopsychiatry*, 52(4), 664-678.
8. Cajvert, Lilja (2001), *Kreativni prostor terapeuta – o superviziji*, Svjetlost, Sarajevo
9. Canali, Cinzia, Roberto Maurizi, Tiziano Vecchiato (2016), "Foster care: Motivation and challenges for foster families", *Social Work and Society*, 14(2), 163-178.

10. Canali, Cinzia, Tizzano Vecchiatto (2013), *Foster care in Europe*, Fondazione Emanuela Zancan, Padova
11. Chamberlain, Patricia (1994), *Family connections: A treatment foster care model for adolescents with delinquency*, Castalia, Eugene, OR
12. Chamberlain, Patricia, Sheron Mihalic (1998), *Blueprints for violence prevention: Multidimensional treatment foster care*, Center for the Study and Prevention of Violence
13. Child Welfare League of America (1993/2003), *PRIDE: Foster parent resources for information, development, and education*, Child Welfare League of America
14. Department for Education UK (2012). *Training, support and development standards for foster care: Guidance for managers, supervising social workers*, HM Government
15. Dorsey, Shanon, Elizabeth M. Z. Farmer, Richard Barth, Kaylin Greene, John Reid, Jon Landsverk, (2008), "Current status and evidence base of training for foster and treatment foster parents", *Child and Youth Services Review*, 30(12), 1403–1416.
16. Dozier, Mary, Michael Rutter (2008), "Challenges to the development of attachment relationships faced by young children in foster and adoptive care", u: J. Cassidy i P. R. Shaver (ur.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*, Guilford Press, 698–717.
17. Fisher, Philip, Kathrin Gilliam (2012), "Multidimensional treatment foster care: An alternative to residential treatment for high risk children and adolescents", *Psychosocial Intervention*, 21(2), 195-203.
18. Grujić, Dobrila (2017), *Teorija i praksa hraniteljstva u Srbiji*, Centar za porodični smještaj i usvojenje, Beograd
19. International Foster Care Organisation (1993), *IFCO policy statement on foster family care*, IFCO
20. International Foster Care Organisation (1995), *Standards for foster family care*, IFCO
21. Jugović, Aleksandar, Ljubomir Pejaković, Ivana Stevanović (2013), *Mesto za mene – deca na hraniteljstvu u Srbiji*, Centar za prava deteta, Beograd
22. Laklija, Maja (2011), *Foster care models in Europe: results of conducted survey*, Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece, Zagreb
23. López, Mónica López, Jorge F. del Valle, Carme Montserrat, Amaia Bravo (2011), "Factors Affecting Foster care Breakdown in Spain", *The Spanish Journal of Psychology*, 14(1), 111-122.

24. Nelson, Charles 3rd, Charles H. Zeanah, Nathan Fox, Peter J. Marshall, Ana T. Smyke, Donald Guthrie (2007). "Cognitive recovery in socially deprived young children: The Bucharest Early Intervention Project", *Science*, 318(5858), 1937-40.
25. Ombudsman za djecu Republike Srpske (2019), *Poseban izvještaj: Djeca u hraniteljstvu u Republici Srpskoj – Svako dijete treba porodicu*, Ombudsman za djecu Republike Srpske [onlajn]. Preuzeto 15. oktobra 2025. sa <http://www.djeca.rs.ba>
26. Payne, Malcom (2001), *Savremena teorija socijalnog rada*, Univerzitet u Banjoj Luci, Filozofski fakultet, Banja Luka
27. Payne, Malcom (2020), *Modern Social Work Theory* (5th ed.), Bloomsbury Publishing, London – New York – Oxford – New Delhi – Sydney
28. Pincus, Allen, Anne Minahan (1973), *Social Work Practice: Model and Method*, F. E. Peacock, Itasca, IL
29. Polovina, Nada (2008), *Osećajno vezivanje – teorija, istraživanje, praksa*, Institut za pedagoška istraživanja – Čigoja štampa, Beograd
30. *Pravilnik o hraniteljstvu*, „Službeni glasnik RS“, br. 27/14.
31. *Pravilnik o hraniteljstvu*, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 36/2008 i 66/2022
32. *Pravilnik o načinu i trajanju osposobljavanja i dodatnog usavršavanja udomitelja*, „Narodne Novine Republike Hrvatske“, br. 63/2019.
33. Rakanović Radonjić, Andrea (2017), "Hraniteljstvo za odrasla i stara lica – Model unapređenja života korisnika prava iz socijalne zaštite", *Politeia*, 13, 140-153.
34. Rakanović Radonjić, Andrea (2022), *Karakteristike i razvoj hraniteljstva u Republici Srpskoj*, Doktorska disertacija, Univerzitet u Banja Luci, Fakultet političkih nauka
35. Savanović, Nives (2010), "Kvalitetno udomiteljstvo djece i odraslih osoba iz perspektive udomitelja na području Baranje", *Ljetopis socijalnog rada*, 17(2), 223-239.
36. UNICEF (1989), *Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta*, UNICEF [onlajn]; preuzeto 20. januara 2026., sa <http://www.unicef.org>
37. United Nations (2010), *Guidelines for the alternative care of children* (Resolution A/RES/64/142), United Nations General Assembly; https://www.unicef.org/protection/files/UN_Guidelines_for_the_Alternative_Care_of_Children.pdf

38. Van Ijzendoorn, Marineus, Femmie Juffer (2006), "The Emanuel Miller Memorial Lecture 2006: adoption as intervention. Meta-analytic evidence for massive catch-up and plasticity in physical, socio-emotional, and cognitive development", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(12), 1228-1245.
39. *Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske*; „Službeni glasnik RS“, br. 37/12, 90/16, 94/19, 41/20 i 36/22.
40. *Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srbije*; „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 24/2011, 117/2022, Odluka US
41. *Zakon o socijalnoj skrbi Republike Hrvatske*; „Narodne novine Republike Hrvatske br. 18/22, 46/22, 119/22, 71/23, 61/25.
42. *Zakon o udomiteljstvu Republike Hrvatske*; „Narodne novine Republike Hrvatske br. 115/18, 18/22.
43. Zeanah, Charles, Ana Smyke, Sebastian Koga, Elisabeta Carlson (2005), "Bucharest Early Intervention Project Core Group. Attachment in institutionalized and community children in Romania", *Child Development*, 76(5), 1015-1028.

POSSIBILITIES FOR IMPROVING AND DEVELOPING THE FOSTER CARE TRAINING SYSTEM IN THE REPUBLIC OF SRPSKA – COMPARATIVE ANALYSIS OF TRAINING PROGRAMS WITH NEIGHBORHOOD COUNTRIES

Summary:

Foster care training programs are an integral part of the process of acquiring foster family status and an important link in ensuring the quality implementation of foster care. The paper presents a comparative analysis of three foster care training programs in the country and the region (Regulation on Foster Care of the Republic of Srpska, Regulation on Foster Care of the Republic of Serbia and Regulation on Foster Care of the Republic of Croatia). The focus is on determining the characteristics of the existing Foster Care Training Program in the Republic of Srpska in relation to the regulations from the two neighboring countries and international standards and guidelines, with the aim of identifying elements of the program in which improvement is possible. The theoretical basis of the research is the attachment theory. The results show that areas for improvement can be identified in relation to: the duration of the program,

continuity of education and supervisory support, program participants, training of training leaders, and the recording system. Based on the findings, the paper recommends: introducing continuous education and mandatory supervision for care, expanding training to the entire foster family, special preparation of educators, establishing measurable outcomes by thematic units, and modernizing the recording and monitoring process.

Key words: foster care; training program; education; contemporary approaches and models; attachment theory.

Adrese autorica

Authors' address

Andrea Puhalić

Univerzitet u Banja Luci

Fakultet političkih nauka

andrea.puhalic@fpn.unibl.org

Andrea Rakanović Radonjić

Univerzitet u Banja Luci

Fakultet političkih nauka

andrea.rakanovic-radonjic@fpn.unibl.org

